

SZUROMI SZABOLCS ANZELM O. PREM.

Az egyházi anyakönyv mint az egyházi levéltári állomány sajátos kategóriája. Áttekintés a Katolikus Egyház hatályos kánoni előírásai alapján*

Az egyházi levéltári anyag szűk értelemben az egyházi hivatalok tevékenysége körében keletkezett hivatalos iratokat jelenti. Az egyházi levéltárak állományának legnagyobb részét ennek tükrében az anyakönyvek, a házassági peres iratok vagy más, egyházi közérdeket érintő dokumentumok alkotják.¹ Az említett típusú iratok kezelésénél hangsúlyosan ügyelni kell a Katolikus Egyház saját jogának – azaz a hatályos egyetemes és részleges kánoni előírásoknak – a megtartására, különös tekintettel az illetékes megyés püspök, érsek vagy szerzetesi nagyobb elöljáró engedélyezési jogkörének teljes mértékű tiszteletben tartására, valamint az esetlegesen kötelező állami jogszabályok maradéktalan követésére, amennyiben azok nem ellentétesek az egyház belső jogával és céljával, azaz a lelkek üdvösségével.² A történeti és az egyes intézmények mindennapi működéséhez szükséges aktív levéltári anyag számos egyházi intézményben, sajátosan pedig a plébániákon együtt, illetve vegyesen található, felügyeletük pedig a területileg illetékes megyés püspök kompetenciájába tartozik. Ennek a megfelelő rendezésére mind a mai napig több egyetemes és részleges kánoni norma született.

A katolikus egyházi levéltárakra vonatkozó kánoni források

A hatályos *Codex iuris canonici* (továbbiakban CIC) 486–491. kánonjai egyetemlegesen szabályozzák az egyházi levéltárak létesítését és működését, ezen túlmenően a CIC önálló kánonban foglalkozik a plébániai anyakönyvekkel (vesd össze 535. kánon), illetve a házassági anyakönyvezéssel (vesd össze 1121–1123. kk.). Ez az egyetemes norma kiegészül a Szent Klérus

Kongregáció által 1971. április 11-én kiadott és továbbra is hatályban lévő *De cura patrimonii historico-artistici Ecclesiae* körlevél normájával³, továbbá az Államtitkárság által az egyházi levéltárak okmányainak sokszorosítására vonatkozóan 1978. július 31-én kiadott részleges irányelvvél,⁴ s végül Az egyházi levéltárak szerepe a lelkipásztori életben címmel 1997. február 2-án közreadott körlevéllel,⁵ amely 1998-ban magyar nyelven is napvilágot látott.⁶ A hatályos kánoni előírásokat – így azok értelmezését is – alapvetően befolyásoló korábbi rendelkezések közül fontosak XIV. Benedek pápa (1740–1758) 1741. november 17-én kelt *Satis Vobis* kezdetű enciklikája,⁷ Szent X. Piusz pápának (1903–1914) a házasság anyakönyvezésére vonatkozó 1907. augusztus 2-i híres *Ne temere* dekrétuma,⁸ valamint 1912. január 1-jei *Etsi Nos* kezdetű konstitúciója,⁹ továbbá XII. Piusz pápa (1939–1958) *Exsul Familia* kezdetű és 1952. augusztus 1-jén kiadott apostoli konstitúciója,¹⁰ s természetesen a CIC (1917) 381, 470, és 1103. kánonok. A felsorolt hatályon kívüli normák igen jelentősek az egyházi levéltárak és különösen a plébániai anyakönyvezés és anyakönyvi másolatok kiállítása tekintetében. Mivel tartalmukat az új Egyházi Törvénykönyv is átveszi, illetve azzal összhangban lévő részletesebb rendelkezéseket tartalmaz, így a CIC 6. kánon 2. § értelmében a hatályos jogot ezen régebbi kánoni előírások figyelembevételével szükséges értelmezni.¹¹

* Itt köszönöm meg S.Em.a R. Raffaele Farina SDB, a Szent Római Egyház Bíboros Levéltárosának és Könyvtárosának személyes szakmai segítségét a szentszéki dokumentumok mértékadó értelmezése terén.

¹ Részletesen pl. Naz, R. (dir.), *Dictionnaire de droit canonique*, I. Paris, 1924. 1028–1032. Haering, S. – Schmitz, H. (ed.), *Diccionario enciclopédico de Derecho Canónico*, Barcelona 2008. 50–52. Varga Lajos: A történeti levéltár és szerepe az egyházmegye életében. In: *Kánonjog*, 12 (2010) 7–16, különösen 12–14.

² Erdő Péter: *Egyházjog*. Bp., 2005.⁴ (Szent István Kézírókönyvek 7.) 356–357.

³ SC Clericis, litt. circ. *De cura patrimonii historico-artistici Ecclesiae* (11 apr. 1971): AAS 63 (1971) 315–317.

⁴ Secretaria Status seu Papalis, Normae part. (31 iul. 1978): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, V. Romae 1980. 7476–7477.

⁵ Pont. Com. Bon. Cult., litt. *Nel corso* (2. febr. 1997): *Enchiridion Vaticanum*, XVI. 74–99.

⁶ *Az egyházi levéltárak szerepe a lelkipásztori életben* (Római Dokumentumok XI.), Bp., 1998.

⁷ Benedictus XIV. Ep. Enc. *Satis Vobis* (17 nov. 1741): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, VII. Romae 1994. 9339.

⁸ Pius X. Decr. *Ne temere* (2 aug. 1907): *Pii X Pontificis Maximi Acta*, IV. Romae 1914. 40–46.

⁹ Pius X. Const. *Etsi Nos* (1 ian. 1912): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, VII. Romae 1994. 9339.

¹⁰ Pius XII, Const. Ap. *Exsul Familia* (1 aug. 1952): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, VII. Romae 1994. 10180.

¹¹ Erdő P.: i. m. 89.

A magyarországi hatályos részleges jog tekintetében feltétlenül szükséges ismerni a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia által 1988-ban kiadott Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzatot.¹² Ezt egészítik ki az egyes egyházmegyék saját levéltári szabályai, amelyeknek – az egyetemes jog előírásaira figyelemmel (vesd össze 486. és 491. kánon) – részét képezi a plébániai levéltárakra vonatkozó rendtartás is.¹³

Magyarországon a 19. század legvégéig az egyházi anyakönyvek állami közokiratnak minősültek. Ennek ellenére szükséges aláhúznunk: az állami anyakönyvezésről szóló 1894. december 9-én jóváhagyott és december 18-án kihirdetett 1894. évi XXXIII. tc. 1. §-ában rögzítette, hogy a születések, házasságok és halálesetek¹⁴ közhitelű nyilvántartására az állami anyakönyvek hivatottak, de egyben arról is rendelkezett, hogy a törvény hatálybalépése előtt vezetett egyházi anyakönyvekből továbbra is kiállíthatók a korábbi időszakot érintő közhitelű kivonatok az illetékes egyházi hatóság által.¹⁵ Ezzel lényegében megtörtént Magyarországon az örökösödés, a házasságkötés és az anyakönyvezés szekularizációja, azaz leválasztása az egyházi adminisztrációról,¹⁶ amely folyamat 1994. december 18-ával végérvényesen lezárult, az 1894. évi XXXIII. tc. hatálybalépésétől számított 100 év elteltével. A kérdéses – korábban közokiratnak minősülő – okirati körről, a jelenleg Magyarország területén elhelyezkedő plébániák tekintetében másolat található a Magyar Országos Levéltárban.

A plébániai levéltárak és az egyházi anyakönyvekre vonatkozó hatályos egyházi jogi környezet

A levéltárakra vonatkozóan – amint arra már fentebb utaltunk – elsődlegesen a hatályos CIC kánonjai tartalmazzák a kötelezően megtartandó kánoni alapelveket. Így jelenleg három fajta levéltárat tudunk megkülönböztetni: a) általános levéltárat (486. kánon 2–3. §§), b) titkos levéltárat (489. kánon), c) történelmi levéltárat (491. kánon 2. §). A CIC 486. kánon 1. § szerint „Az egyházmegyére vagy plébániára vonatkozó minden okmányt gondosan kell őrizni.” Ennek alapján egyértelmű, hogy a plébániai okiratokat, azon belül az 535. kánonban részletesen szabályozott anyakönyveket is, az egyházi levéltári állomány részének tekinti a jogalkotó, tehát az általános levéltári rendelkezések – kivéve, ha annak az ellenkezője a jogszabály szövegéből kifejezetten kiténik – is vonatkoznak rájuk. Erre utal az 535. kánon 4. §-a, amely a plébánián

őrzött anyakönyveknek a plébániai levéltárban való elhelyezéséről rendelkezik.

A CIC 535. kánona pontosan felsorolja a plébánián megtalálható anyakönyvek egyes kategóriáit, amikor az 1. §-ban nevesíti a keresztelei, a házassági, a halotti, valamint az egyéb anyakönyveket. Ugyanez a kánon rendelkezik a további szentségek felvételéről szóló, valamint más – a krisztushívó életállapotát érintő információk (például a házasság eredeti érvénytelenségének kinyilvánítása; pápai felmentés a klerikusi jogok és köteleességek, valamint a cölibátus alól; szerzetesi intézményben letett nyilvános örökfogadalom alóli pápai felmentés) – keresztelei anyakönyvbe történő későbbi bejegyzéséről, amint arra az 1121–1123. kánonok is kitérnek a házasságkötések kapcsán. Látható, hogy a keresztelei anyakönyvnek kiemelkedő jelentősége van a Katolikus Egyház mindennapi szentség és szentelmény kiszolgáltató életében, így érthető a rávonatkozó precíz kánoni szabályozás szükségessége.

Bármely egyházi levéltár sajátossága a lelki és az anyagi ügyekre vonatkozó okmányok őrzése és megfelelően elzárt módon történő kezelése. A plébániai anyakönyvek vonatkozásában – ahogy az egyházmegyei bíróságok házassági és büntető eljárási okiratainak tekintetében is – hangsúlyosan igaz a lelki ügyekhez való tartozás, így az okiratok körültekintő kezelése, őrzése és a szigorú óvintézkedések körültekintő megtartása szorosan hozzátartozik a lelkek üdvösségéért való felelősségteljes fáradozáshoz. Nem véletlen tehát a 491. kánon 1. § azon előírása – mely kifejezetten vonatkozik a plébániai okiratokra is –, hogy ezen levéltári iratokat ne csak őrizzék, hanem két példányban leltár és kimutatás is készüljön róluk, amelyből az egyiket az egyházmegye központi levéltára őrizze. Az említett előírás szó szerint átveszi a CIC (1917) 383. kánon 1. § szövegét, amely XIII. Benedek pápa 1727. évi konstitúcióján alapul.¹⁷ Az említett kánoni szabály nagy segítséget jelentett és jelent mindmáig azokban az esetekben, amikor valamilyen oknál fogva nem lelhető fel egy konkrét egyházi anyakönyv, amelyet indokolhat a kérdéses plébánia azóta történt megszüntetése és levéltárának másutt – főszabály szerint az egyházmegyei levéltárban – történt elhelyezése.

Mind a régi jog, mind a hatályos és a korábbiakban felsorolt jogforrásokban rögzített kánonok, valamint az illetékes egyházi hatóság által adott kötelező központi útmutatások alapján egyértelmű, hogy a plébániai levéltárat, annak állományát – így az ahhoz sajátosan is hozzátartozó egyházi anyakönyveket – nem tekinti a katolikus egyházfegyelem nyilvánosnak. Az iratok, így az anyakönyvek kivételére – azt is csak rövid időre – szem előtt tartva a CIC levéltárakra vonatkozó általános rendelkezéseit, csak a megyés püspök – és nem a plébános önálló módon – adhat engedélyt, hiszen az iratok elenyészése vagy a jó hírhez és a magánszféra védelméhez való jog esetleges sérelme (vesd össze 220. kánon) súlyosan veszélyeztetheti az Egyház lelki célját.¹⁸ Egyedi kérdést vet

¹² Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat. Bp., 1988.

¹³ Vö. pl. Esztergom–Budapest Főegyházmegye.

¹⁴ Ferenczy Rita–Szuromi Szabolcs Anzelm: Megjegyzések a holtak nyilvánítás polgári jogi és kánonjogi sajátosságaihoz. In: *Jogtudományi Közöny*, 60. (2005) 75–81.

¹⁵ Vö. 1894. évi 33. tc. 94. §.

¹⁶ Ferenczy Rita–Szuromi Szabolcs Anzelm: Az egyházi házasság mint államilag elismert házassági kötelék (Kritikai megjegyzések jogtörténeti, civiljogi és kánonjogi szempontból). In: *Jogtudományi Közöny*, 57. (2002) 184–189., különösen 185.; Szuromi Szabolcs Anzelm: Fejezetek az egyházi jogalkotás történetéből – források és intézmények – (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/15.) Bp., 2011. 182, 199.

¹⁷ Benedictus XIII, Const. *Maxima vigilantia* (14 iun. 1727): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, VII. 9340.

¹⁸ *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada* (por los profesores de la Facultad de Derecho Canónico da la Universidad Pontificia de Salamanca, dir. Echeverría, L.) [Biblioteca de Autores Cristianos 442.] Madrid, 1983. 263.

fel az iratokról – esetünkben az anyakönyvekről – készítenő másolatok problémája. Főszabály szerint az egyházi okiratokról, így a keresztelési, házassági, halotti és más jellegű anyakönyvekről is hiteles másolat készíthető az érintettek részére (487. kánon 2. §), sőt ennek kiállítására a plébánia – egyes esetekben az egyházmegyei hatóság – jogosult. Az érintett kifejezés a jelen szövegösszefüggésben arra a személyre utal, akinek személyi állapotára a nyilvános egyházi okirat vonatkozik. Ilyen jellegű másolat kiállítása megfelelő indok alapján, minden egyes esetben közvetlenül az érintett személy részére, megengedett. A személyi állapotra vonatkozó hiteles anyakönyvi másolat azonban nem azonos az anyakönyvről vagy annak egy meghatározott részéről készült fénymással. Amint azt mind az 535. kánon 2. §, mind az 1122. kánon kapcsán már megjegyeztük, a katolikus egyházi anyakönyvezés zárt rendszerét a krisztushívó életállapotát érintő szentségfelvételeknek és eseményeknek a kereszteltek anyakönyvébe történő folyamatos bejegyzése biztosítja.¹⁹ Így az úgynevezett *újkeletű keresztlevél* – amely a jogban a hat hónapnál nem régebbi keresztlevelet jelenti²⁰ – teljes tájékoztatást nyújt az adott személy jogállására vonatkozóan, amelynek bemutatása elengedhetetlen például a házasság megkötéséhez, a szent rend fokozatai felvételéhez, illetve a megszentelt élet intézményeibe vagy apostoli élet társaságaiba való belépéshez. Az anyakönyvek fénymásolására vonatkozóan az Államtitkárság által 1978. július 31-én kiadott norma rögzíti az előírásokat, amely szerint a levéltári iratanyagok – beleértve az anyakönyveket is (akár történeti, akár aktív állomány) – digitális reprodukálásához külön, a nevesített okiratra szóló engedély szükséges az illetékes egyházi hatóságtól (az egyházmegyén belül a megyés püspök vagy a nevében eljáró egyházmegyei

hivatal részéről), amely nem foglalja automatikusan magában a sokszorosított okirat terjesztésére való jogot is.²¹ Így annak ellenére, hogy 1978 óta jelentősen változtak az alkalmazható digitalizálási, sokszorosítási és az információ terjesztésére szolgáló eszközök, az egyetemes jelleggel kiadott kötelező normát a kánonjog, szoros értelemben, az újfajta technikákkal történő digitális sokszorosításra is vonatkoztatja. Megjegyezzük, hogy egy digitális kamerával készült kép önmagában az okirat digitalizálását és sokszorosítását jelenti, amely így az említett illetékes egyházi hatóságnak fenntartott engedélyre szorul. A katolikus egyház hatályos joga tehát mind a digitalizálás egyedi esetre szóló engedélyezése, mind az egyházi anyakönyvek nem nyilvános jellege miatt továbbra is tiltja az anyakönyvek elektronikus információhordozón, illetve interneten – vagy intraneten – történő hozzáférhetővé tételét. Ezt még inkább indokolja a CIC magánszféraéről és a jó hír védelméről szóló 220. kánonja, valamint a vonatkozó – hasonló tartalmú – állami előírások (vesd össze az 1992. évi LXIII. tv. a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról). Az új előírások mindössze a segédletek – katalógus, repertórium, mutató – elkészítéséhez és kezeléséhez teszik lehetővé a modern informatikai rendszerek alkalmazását.²²

A plébániai anyakönyvek állományában – nem az érintett személyes kérésére, hanem más, például történeti céllal – történő kutatás engedélyezésére (szem előtt tartva a várható eredményt és az Egyház közérdekét) a megyés püspök jogosult. Magát az eljárást az adott egyházmegye levéltári szabályzata kell, hogy tartalmazza. Ennek hiányában közvetlenül a fentebb felsorolt és kötelező jelleggel kiadott egyetemes kánoni normákat szükséges követni.

¹⁹ Erdő P.: i. m. 575–576.; Sipos István–Gálos László: A katolikus házasságjog rendszere a Codex Juris Canonici szerint. Bp., 1960. 526–529.

²⁰ Vö. Sipos I.–Gálos L.: i. m. 122–123.

²¹ Vö. Secretaria Status seu Papalis, Normae part. (31 iul. 1978): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, V. Romae 1980. 7476–7477. Pasquinelli, O., *I lineamenti della disciplina canonica sugli archivi ecclesiastici*, in *Quaderni di diritto ecclesiale* 7. (1994) 367–379.

²² Pont. Com. Bon. Cult., litt. *Nel corso* (2. febr. 1997): *Enchiridion Vaticanum*, XVI. 74–99., n. 3.3.